УДК 271.222(497.11)-726.2-36:929 Платон, бањалучки епископ
https://doi.org/10.18485/ccs_cs.2025.22.22.26

Жељко Ј. Младеновић
Академија васпитачко-медицинских струковних студија –
Одсек васпитачких студија Алексинац
e-mail: liderzeljko@yahoo.com

СВЕТИ ПЛАТОН БАЊАЛУЧКИ КАО НАСТАВНИК УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У АЛЕКСИНЦУ – ПРИЛОГ ЗА ЖИТИЈЕ

Апстракт: *У раду су приказани догађаји из живота потоњег Св. Платона Бањалучког у периоду од 31. октобра 1903. до 1. фебруара 1906. године када је службовао као суплент веронауке и руског језика у Учитељској школи у Алексинцу. Период о коме је реч, иако кратак, обиловао је догађајима који ближе осветљавају његову личност и јавно деловање. Пре свега приказани су притисци који су на њега вршени због његове партијске припадности и политичког деловања, али и због бескомпромисности коју је показивао. Детаљно се приказују догађаји из 1905. године када је његов сукоб са заступником управитеља Петром М. Илићем кулминирао, и довео до реакција из Министарства просвете и црквених дела.*

Кључне речи*: Св. Платон Бањалучки, Алексинац, учитељска школа*

Пролог

Миливоје Јовановић, у монаштву Платон, рођен је 29. септембра 1874. године у Београду од родитеља Илије и Јелене који су били пореклом из Херцеговине. Будући да је Илија читав свој радни век провео у војсци и као официр служио у новоослобођеним крајевима, и Миливоје се школовао у Врању и Нишу, док је у Београду наставио школовање у Богословији. Монашки чин примио је 1895. године у трећем разреду Богословије, добивши на постригу име Платон. После завршене Богословије у јесен 1896. г. одлази на школовање у Москву, као сабрат Српског Подворја у коме проводи десет месеци, а потом се у школској 1897/98. години уписује на Московску духовну академију, коју је завршио 1901. године са врло добрим успехом и степеном Кандидата богословља. После дипломирања вратио се у Србију, добио је чин синђела и постављен је за старешину манастира Рајиновца. За суплента Прве београдске реалке постављен је 17. октобра 1902. године. У Алексиначкој учитељској школи је постављен за суплента веронауке 31. октобра 1903. године.[1] После положеног професорског испита одликован је протосинђелским чином и 1. фебруара 1906. године премештен у Мушку учитељску школу у Јагодини. Касније је унапређен у чин архимандрита.[2]

За време Првог балканског рата архимандрит Платон службовао је као бригадни свештеник, а у Првом светском рату као војни свештеник. Кратко време администрирао је Охридском епархијом, а године окупације у Великом рату провео је у Србији. За викарног епископа моравичког изабран је 1936. године и хиротонисан 4. октобра исте

[1] Просветни гласник 1903, 36.
[2] Просветни гласник 1906, 107.

године у Сремским Карловцима. За епископа охридско-битољског изабран је 22. јуна 1938. године. Већ после годину дана постао је епископ бањалучки где је и дочекао почетак Другог светског рата. Када су му усташе наложиле да оде из Бања Луке и НДХ, јер је Србин, он је то одбио позивајући се на своју архијерејску дужност да буде уз своју паству „без обзира на ма какве прилике и догађаје“ и са спремношћу да за то положи свој живот.[3]

Усташе су га ухапсиле у ноћи између 4. и 5. маја 1941. године и одвеле га заједно са протом Душаном Суботићем изван Бања Луке где су их убили и бацили њихова тела у реку Врбању. Познато је да је владику Платона убио усташа Осман Ђелић, а у извршењу су помагали Мирко Ковачевић и Нико Чондрић. Унакажено тело владике Платона пронађено је селу Кумсалима 23. маја 1941. године.[4]

Свети Архијерејски Сабор Српске Православне Цркве 1998. године прогласио је владику Платона за свештеномученика, којом приликом је унет у диптих светих и прославља се 22. априла по црквеном, а 5. маја по грегоријанском календару.[5]

Једина напомена о раду Платона Јовановића у учитељској школи у Алексинцу налази се у књизи Љубомира Дурковић-Јакшића *Платон Јовановић епископ бањалучки (1874–1941)* и гласи: „У Алексинцу Платона је заволела школска омладина, због његових националних и слободоумних идеја. У овом граду Платон је имао велики утицај на омладину, и скоро све генерације учитеља, које су завршиле док је он тамо био, били су доцније чланови националне странке. Ово је настало под утицајем његовог педагошког рада. Код њега су се скупљали ђаци на разговор. За ово је Платон узиман на одговорност. У новембру 1905. године заступник управитеља позвао је Платона да му у року од 24 часа одговори на ова питања: 1. Да ли је истина да њему долазе увече и ноћу неки ђаци, и ако долазе који су? 2. Јесу ли њему долазили: Теофило Петровић, Видосав Стевановић, Драгољуб Петровић и Димитрије Поповић? Да ли пуше и пију вино, кад дођу к њему? Одговор Платонов гласи: ‘И кад би долазили ученици у мој стан, или ма ко од грађана, нисам обавезан давати рачуна о томе. То би још могао бити посао само за истраживање полиције и никог више’.”[6] Даље се наводи како је Илић проследио предмет Министарству просвете, а министар Љуба Стојановић је предмет погледао и наредио да се стави у акта, што се није допало Платоновим политичким противницима, па је Платон премештен у учитељску школу у Јагодини „по потреби службе” 1. фебруара 1906.[7]

Будући да у поменутој књизи нису довољно описани и објашњени догађаји у којима је Свети Платон учествовао, намера нам је да у овом раду додатно осветлимо речени период, који иако кратак, обилује догађајима који ближе осветљавају личност овог архијереја.

Рад синђела Платона у учитељској школи у Алексинцу и сукоби са управитељем

Синђел Платон је предложен за суплента веронауке у Алексиначкој учитељској школи 31. октобра 1903. године.8 Поред веронауке, предавао је и руски језик.[9] За време службовања у Алексинцу синђел Платон је хонорарно радио и у Приватној гимназији где

[3] Дурковић- Јакшић 1986, 133.
[4] Дурковић- Јакшић 1986, 136-141.
[5] https://www.bibliotekaaleksinac.rs/index.php/8-2019-02-13-21-10-57/56-1874-1941 (Приступљено: 10. 08. 2024.).
[6] Дурковић- Јакшић 1986, 47.
[7] Исто.
[8] Просветни гласник 1903, 36.
[9] Шуњеварић 1991, 166.

је предавао општу и српску историју.[10] Министар просвете, Љуба Давидовић, предложио је синђела Платона за суплента веронауке у Алексиначкој учитељској школи, не толико због потребе службе, већ из политичких разлога, јер су његови противници радикали желели да га омету у политичком деловању, те су успели да испослују његово слање у провинцију. Синђел Платон је, наиме, већ као ученик Богословије припадао Либералној странци, а после повратка из Русије он активно и јавно иступа као либерал. У време када се синђел Платон обрео у Алексинцу 1904. године, Либерална странка је расформирана и названа је Националном странком, а он постаје члан њеног главног одбора. Радикали у престоници нису могли да поднесу политички рад синђела Платона, те су се трудили да га из престонице уклоне, а пошто је његов покушај да оде у Дечане пропао, јер руски монаси нису хтели да напусте манастир, прибегло се његовом „протеривању" у Алексинац преко министра просвете.[11] Постављење у учитељској школи није било по вољи синђелу Платону, те је он већ у августу 1904. године тражио да буде премештен у Богословију у Београду. Том приликом пише надлежнима: „Руководећи се оправданом жељом, да ће једном доћи ред и на мене да добијем, као свештеник одговарајуће место у Богословији Св. Саве и предавам богословске предмете, зашто сам се и спремао, рачунајући да и према закону о Богословији, као свештеник, првенствено могу добити место за наставника Богословије и ја вас, молим господине министре да ме с обзиром на један или други разлог изволите из ове учитељске школе преместити у Богословију."[12]

Због разумевања ширег контекста догађаја, о којима ће даље бити речи, важно је да изнесемо овде неке основне податке о учитељској школи у Алексинцу. Прва учитељска школа у Србији започела је са радом на дан Светог Саве 14. јануара 1871. године у Крагујевцу. Школа је пресељена из Крагујевца у Београд 1877. године и у њему је радила до 1896. године, када је пресељена у Алексинац. Разлог за пресељење школе је оба пута била неусловност зграда у којима је држана настава и у којима су становали ученици. Међутим, много важнији разлог били су учестали протести и нереди ученика. Протести су некада имали корене у незадовољству ученика условима у којима живе и раде, а неки протести били су инспирисани и политичком агитацијом и прилажењем ученика социјалистичким и радничким покретима онога времена. Како би се протестима стало на пут, мењани су закони о Учитељској школи, било је строгог кажњавања и хапшења ученика, а као крајња мера школа је премештена из престонице у „провинцију". Премештање школе у Алексинац учињено је на брзину и против воље већине професора и ученика. У време пресељења већи део колектива био је промењен, углавном на лични захтев професора који нису желели да напуштају Београд, а и ученици су касније стално истицали захтев да се школа врати у Београд. Пресељење школе, дакле, није решило проблеме, а отворило је и неке нове и додатно је појачало тензије у колективу и међу ученицима који су припадали различитим партијама.[13] Требало би имати у виду да је у школи непрекидно тињао сукоб између радикала и либерала, који се од професора често преносио и на ученике.

О раду Учитељске школе у Алексинцу за период између 1905/06. и 1907/08. године нема довољно података јер нема сачуваних школских извештаја. Професор Јован С. Јовановић, пишући Споменицу поводом педесетогодишњице рада школе, од живих сведока није добио податке о том раздобљу, па закључује: „Изгледа да је миран школски живот умртвио духове, зато ником није падало на памет, да ће једнога дана штампани извештај бити драгоцени документ за историју ове школе."[14]

[10] Стевановић 2024, 48.
[11] Дурковић- Јакшић1986, 44.
[12] Исто.
[13] Младеновић 2021, 453.
[14] Јовановић 1921, 232.

Међутим, из појединих сачуваних докумената може се видети да стање није било редовно и да су постојала озбиљна трвења између ученика и тадашњег заступника управитеља Петра М. Илића. Постојао је и сукоб између синђела Платона и управитеља.

Заступник управитеља Петар М. Илић у поверљивом документу који је упутио министру просвете 30. новембра 1905. године описује догађај који се одиграо у ноћи између 26. и 27. новембра пред станом синђела Платона. Према овом документу Илића су поменутог дана око поноћи позвали из полицијске власти како би утишао и упутио кућама ученике учитељске школе који су се окупули испред куће у којој је становао синђел Платон, суплент у школи. Важно је напоменути да је синђел Платон за време свог службовања у Учитељској школи, формално припадао манастиру Св. Романа у селу Ђунис, али није становао у манастиру него у изнајмљеном стану у Алексинцу.[15] Ученици су се, наиме, били окупили јер су: „дознали да г. Платон и г. др. Чеда Марковић, судски писар у оставци, агитују код ђака уочи избора нове управе дружине „Будућност"[16] и да чак купују гласове".[17] У стану је био и ученик Димитрије Поповић, благајник „Будућности" и још један ученик коме је раније нуђен новац да би гласао. Двојица ученика су пратила Поповића и видела да улази у стан синђела Платона. Из стана су потом изашли Марковић и Спасић, судски писар, и покушали су да отерају ученике називајући их шпијунима које је послао заступник управитеља. Ученици су потом отишли и довели другове и стајали су недалеко од стана да би даље пратили ко је у стану. Међутим, на њих су моткама насрнули Марковић, Спасић и Поповић. Услед галаме која је из свега настала изашли су да виде шта се збива и два учитеља, Марко Марковић и Никола Михаиловић, који су живели у близини. Будући да су видели да не могу да утишају ученике, обратили

[15] Стевановић 2024, 48.

[16] Ђачка дружина „Будућност" је једно од најстријих ђачких удружења у Србији, мада о њеном раду до пресељења учитељске школе у Алексинац 1896. нема много података (Јован С. Јовановић, Споменица 1921, 116). Познато је да су ученици децембра месеца 1878. године тражили од управитеља Стевана Д. Протића да одобри правила ђачке дружине. Пошто је професорски Савет начелно усвојио правила, проследио их је Министарству просвете 22. фебруара 1879. године. Међутим, услед бунтовног расположења омладине, страха од политичког груписања и гомилања националног набоја, правила нису одобрена, те је дружина постојала неформало уз одобрење управитеља. Управитељ школе Љубомир Ковачевић, обраћа се Министру просвете Стојану Новаковићу 13. децембра 1881. године са циљем да се добије сагласност за Статут дружине, али је преписка трајала читаве две године без успеха. Поред овога било је професора који су бранили ђачко удруживање, тако да је епилог покушаја „озакоњења" дружине била њена забрана, са образложењем да је ова дружина раније „грешила против реда" (Игњић 2001, 69). Војислав Бакић са места управитеља школе 1888. године упућује Министарству просвете Правила ђачке дружине „Будућност" на одобрење, што Министарство овај пут решава позитивно, тако да дружина од тада постоји и ради несметано, па се помиње у школском извештају 1889/90. г. где се истиче њен труд и залагање у прикупљању помоћи за сиромашне ученике. У школском извештају за 1895/96. г. наводи се да ђаци имају дружину која под разним именима постоји двадесетпет година, и која тада носи назив „Будућност, дружина ђака I учитељске школе". „Циљ је дружине: умно и морално усавршавање и материјално потпомагање својих чланова, неговање националних осећања међу њима." (Јовановић 1921, 117). Дружина је имала управни одбор, одбор за надгледање болесних чланова дружине и књижевни одбор, као и своју библиотеку и читаоницу. Читаоница дружине примала је готово све српско-хрватске политичке и белетристичке листове. Дружина је у наредном периоду имала знатног утицаја на рад школе и живот ученика, путем своје библиотеке и читаонице, организовањем предавања и дискусија, као и прикупљањем средстава за помоћ сиромашним ученицима. Ипак, управитељи су стрепели да организовани ученици могу ступити у побуну те су с подозрењем гледали на дружину „Будућност" и покушавали да имају утицај на њену управу.

[17] Перуничић1978, 1604.

су се полицији која је позвала заступника управитеља. Он је око поноћи дошао да умири 15-20 ученика који су били пред станом синђела Платона. У то време је поново из стана изашао Марковић и ружио ученике и полицијску власт, на шта је заступник управитеља наложио ученицима да се разиђу што су они и учинили, јер им је обећао да ће он службено испитати ствар.

У даљем тексту представке Илић пише шта је, наводно, дознао испитивањем. Конкретно наводи да се синђел Платон састајао са ученицима по кафанама и да је развио међу њима политичку агитацију, да је тројицу ученика слао на политички збор у Београд, да се удружио са Марковићем, те да са њим покушава да обећањима, претњама и на друге начине купи гласове и да утиче на избор управе „Будућности", да се умешао у послове поменуте дружине на недозвољен начин, као и да пише представке против заступника управитеља, и да о њему пише по новинама под псеудонимом. Илић закључује свој допис да му је на основу испитивања јасно да: „г. Платон спрема неред у овој школи, да би мене уклонио одавде или школу затворио или преместио. То се види из поменуте његове представке од 25. новембра; тамо се помињу неки нереди који су у изгледу. Мени се поручује преко његових повереника да ће бити демонстрација, нереда, да ћу бити премлаћен."[18]

Илић је и од синђела Платона два пута тражио објашњење и изјашњење поводом догађаја, али му овај није одговорио, о чему је Илић писао министру и у допису поновио оптужбе из дописа, који смо раније приказали, жалећи се да синђел Платон, поред свега још и одбија послушност.[19] Синђел Платон није одговорио заступнику управитеља, али је 5. децембра министра просвете обавестио о ономе што се догодило тврдећи да је „незаконити и противправни напад" на његов дом организовао Илић, а да је у томе учествовао и срески начелник Тодор Поповић, те је обојицу због овог дела тужио суду. У спроводном акту изјаве синђела Платона, Илић пише министру да није извршио напад на његов дом, и описује поново догађаје који су се десили у ноћи између 26. и 27. новембра, додајући да синђел Платон жели да поменутим тужбама скрене пажњу са својих недозвољених радњи.[20]

Синђел Платон је поред суда тужио Илића и министру, јер се овај према њему понаша „у толикој мери изазивачки и недостојно." Између осталог у представци пише- да је више пута усмено изјављивао да није аутор текстова по београдским листовима који говоре против Илића и његовог рада у школи, али да Илић, и поред тога у неколико бројева „Срп. заставе" и „Одјеку" алудира на Платона као аутора ових текстова. Како ово сматра недозвољеним и неправедним Платон моли министра: „да по закону г. Илића узме на надлежни одговор и казни га". Управитељ Илић, како даље Платон наводи, злоупотребљава своју дужност те испитује поједине ученике, ко је код њега свраћао, шта је говорио, којом је улицом прошао, с ким је разговарао и уопште врши над њим „једну скроз недозвољену и нечасну контролу", представљајући га тиме пред ђацима као наставника над којим „школска власт има дужност некакве непојмљиве и нечувене контроле". Будући да се свим овим неупутностима, сумњичењима и клеветама убија његов наставнички углед код ученика синђел Платон тражи од министра да предузме потребне мере према управитељу Илићу. Синђел Платон наводи још и да осим наведених увреда и изазивања, управитељ Илић на седницама професорског савета никада не прима к знању његово „одвојено мишљење" и тиме му ускраћује једно важно наставничко право.[21]

[18] Перуничић 1978, 1604–1605.
[19] Исто, 1606.
[20] Перуничић 1978, 1608-1609.
[21] Исто, 1609-1610.

Сачувана је и анонимна пријава против синђела Платона, коју је 3. децембра 1905. године министру просвете упутио неко ко се потписао као „један грађанин". У представци пише: „Усуђујем се доставити вам следеће: У Учитељској школи у Алексинцу, влада велики немир и то све због једног наставника, тако звани Синђела Платона, који би хтео да ђачку омладину полиберали, са неким његовим присталицама, као Мирко Цавалија, Кочавић адвокат, доктор Чедо и још њих неколицина, но најглавније Платон, цело грађанство се разговара о њему, јер га види и јавно и тајно, да са омладину ђачку шурује. Не јављам вами ово да ми је што речени Платон учинио криво, но услед спокојства једног стручног завода, јер речени господин с дана на дан завађа ђаке те убија углед једном заводу а и самим ђацима. На ово сам се одважио доставити вам стога, што је дара превршила меру, а мислим да је и вама уколико познато, само грађанство пак говори ово: што га г. министар трпи."[22]

У међувремену је 27. новембра 1905. године, био одржан збор дружине „Будућност" на коме је бирано руководство, збору су присуствовала и два професора: Душан Павловић и Јован Мирковић. Гласање је у почетку било мирно, али се убрзо појавио неред који је прерастао у тучу. О овим догађајима је 10. јануара 1906. године Павловић поднео извештај Љубомиру Протићу, изасланику министра просвете, који је догађаје испитивао. Проблеми које смо напред описали су се, дакле, пренели и у 1906. годину. Поменути изасланик Протић је од професорског савета тражио да одговори о томе шта је узрок што се о школи ружно пише по новинама и да да мишљење шта би требало учинити, па да тога више не буде. Савет је одлучио да сваки професор поднесе свој одговор написмено. Из сачуваног одговора заступника управитеља види се да он најпре помиње свој сукоб са професором Костом Николићем којим је и започело писање по новинама, као и да остаје при ономе што је раније предочавао министру и за највећег кривца сматра синђела Платона, а као решење предлаже његово уклањање из школе. У свом одговору и синђел Платон остаје при својим ранијим тврдњама и главним кривцем за стање у школи сматра заступника управитеља Илића који је колебљив и лабав у вршењу своје дужности, и предлаже да му треба „одузети управу над овим заводом", јер не жели да мења начин свог руковођења.[23]

У одговору који су потписали професори др Душан Рајачић, Милутин Ђорђевић, Драгутин В. Буцек и Душан Павловић наводи се да је све почело несугласицама између заступника управитеља Илића и професора Николића, због којих је Николић премештен из школе. Напомиње се да „провизорно" стање у школи траје три године, то јест да школа нема сталног управника, и да је ово поколебало дисциплину, а како би се сузбили нереди које је проузроковао премештај Николића одлучено је да се строго кажњавају ученици, те су неки били и искључени из школе, што је довело до нових написа у новинама. Професори наводе да је у школи политичка агитација поделила ученике по странкама и да је изазвала неслогу, што је ескалирало догађајима пред станом синђела Платона и приликом избора нове управе дружине „Будућност". Сукоб између Илића и Платона као и поменуте догађаје експолатисала је потом штампа. Професори предлажу као решење: да се нађе начин да се уклоне несугласице између Платона и Илића, да се спречи политичко агитовање међу ученицима, и да се школи, ако се мисли да она остане у Алексинцу, додели стални управитељ.[24]

Љубомир М. Протић је, у својству изасланика министра просвете, боравио у школи 9. и 10. јануара 1906. године да би ближе испитао зашто се о школи и њеној управи

[22] Перуничић1978, 1610.
[23] Исто, 1610-1614.
[24] Перуничић1978, 1614-1615.

неповољно пише у штампи и шта би требало урадити да то престане. У извештају који је Протић поднео министру просвете 24. јануара 1906. године, поред осталог, наводи се да прилике у свим учитељским школама у Србији нису какве би требало да буду како би ове вршиле свој тежак и важан задатак. Женска учитељска школа у Београду била је спојена са Вишом женском школом и њен управитељ је истовремено био управитељ Више женске школе и Женске гимназије. Женска учитељска школа у Крагујевцу била је одељак Женске учитељске школе у Београду, и спојена је са Вишом женском школом у Крагујевцу и биле су под руководством истог управитеља. Јагодинска учитељска школа је имала интернат, а у њој је било мало ђака, и поред тога што је веома скупо коштала државу, ипак није школовала у сваком погледу добре учитеље. Кандидати који су из ове учитељске школе излазили били су „сувише претенциозни, размажени" тражили су подељене школе и поред железничке пруге, распитивали су „се да ли у месту које им је као учитељима намењено има кафана, добар кост, па ако то није, онда траже премештај и неће да иду у одређена им места." Према речима заступника управитеља Учитељске школе ученици, пребачени предходне школске године из Јагодинске у Алексиначку учитељску школу, били су по владању лошији од алексиначких ученика, и знатно су „допринели ширењу партизанства у Алексиначкој учитељској школи" спаливши једном приликом лист „Самоуправу", као и да су они највише ишли у кафане. Протић даље пише како је стање у Учитељској школи у Алексинцу најлошије у односу на остале учитељске школе, подсећајући на догађаје које смо већ поменули, да се о школи доста пише по разним политичким листовима, како у њој нема реда, о заступнику управитеља који је „партизан" и не извршава своје дужности, и како ученици нападају на домове појединих грађана.[25]

После обављених разговара са наставницима појединачно, и после професорске седнице на којој је тражио да се професори службено изјасне, Протић наводи да су Илић и синђел Платон дали своје мишљење појединачно, док су четири наставника дала заједничко мишљење. Илић је тврдио да кривицу што је у школи стање неповољно сноси и професор Николић који у школи више не ради, а који је Илића „нападао и ружио пред ђацима, а то је, вели, утврдио Професорски савет, који је ово испитивао". Илић је покушавао да се брани, ишао је по одељењима и указивао ученицима да га Николић клевета. Као други узрок неповољног стања у школи Илић наводи синђела Платона са којим је у завади, јер овај пише или инспирише нападе који се појављују у „Српској застави", „Правди" и „Штампи", а као решење предлаже да се синђел Платон премести из школе. У својој изјави синђел Платон окривљује Илића и предлаже да му се одузме управа над школом.[26]

На седници професорског савета која је држана у Протићевом присуству, Илић је одбијао оптужбе да је „партизан", наводио је примере да су неки ученици и поред тога што су „националци" и његови политички противници, ипак и његови „љубимци". Такође, неки су га ученици нападали и вређали, али их он није казнио, и поред тога што је професорски савет био мишљења да би их требало казнити.

Са друге стране синђел Платон је тврдио да никада није био политички агитатор код ученика, које је напротив, увек саветовао да уче, а не да се баве политиком, такође изјавио је да није писао нити је инспирисао текстове у којима се по новинама напада Илић. Протић на основу свега закључује да нема разлога да сумња у изјаве Илића нити синђела Платона.

Професор Ђорђевић је изјавио да је непријатељство између Илића и синђела Платона започело у другом тромесечју предходне школске године, када је Илић форми-

[25] Исто.
[26] Перуничић 1978, 1616.

рао комисију, која је требало да испита неке ученике из руског језика и да утврди да ли су слабе оцене, које им је синђел Платон дао, оправдане. Комисија овај задатак није извршила и поред тога што су ученици били поднели жалбу на основу чега је Илић и саставио комисију, јер је професорски Савет утицао на Илића да комисија ипак не испитује ученике.

Четири наставника која су поднела заједничку изјаву нису оптужила ни Илића нити синђела Платона да су партизани, нити да су они одговорни за партизанство у школи. Они, пак, истичу да су за политизирање „криви поједини агитатори политичких странака ван школе". Ово је истовремено потврђивао Илић „који је навео да се и прошле као и ове године мешао у избор управе ђачке дружине г. Чед. Марковић, судски писар. Он је навео да и г. Кочовић, адвокат, узима у заштиту ђаке који буду кажњени и прети да ће га кажњени ђаци тужити госп. министру". На основу реченог Протић закључује да „ови агитатори уносе пометњу међу ђаке, ремете школски ред, сметају школском раду и правилном усавршавању ђака".[27]

Протић наводи да о мерама политичке острашћености сведочи и туча која се десила 27. новембра 1905. године приликом избора нове управе ђачке дружине „Будућност". Неред и туча били су велики што се види из писма Душана Павловића које је приложено уз извештај. Међутим, упркос томе никакво ислеђивање нити кажњавање изгредника није било предузето. О дубини кризе и неслоге у школи сведоче и речи професора Драгутина Буцека са седнице професорског Савета које Протић наводи: „У овој школи никад није било реда какав треба да буде". Други професор је, пак, рекао: „У нашој школи нема потребне дисциплине и ми слушамо ђаке а не они нас". У прилог свему изнетом иде, по Протићевом мишљењу, и то што поводом ђачких изгреда који су се збили у ноћи 26. новембра 1905. године, а који су у јавности били много помињани, школска управа и наставници нису ништа предузели, и поред тога што су нереди били врло озбиљни, јер су исте вечери интервенисали и управитељ и полиција како би ученике умирили и послали кућама.[28]

У циљу побољшања стања у школи, Протић предлаже да се школа премести из Алексинца у Београд, или бар у Ниш, јер у Алексинцу нема услова за њен рад, док би школску зграду требало уступити за основне школе. Међутим, са школом не би требало „да се преместе и садашњи ученици; они знају за ружне традиције, па би их пренели и са њима упознали нове ђаке, који би се тек уписали." Од нове школске године требало би поставити сталног стручног управитеља Учитељске школе, јер тренутни заступник управитеља Илић „нема ни потребног ауторитета а ни воље да се сав посвети послу који ради привремено и бесплатно." Требало би правила дружине „Будућности" изменити „тако да то не буде место где ће ђаци давати израза својим политичким убеђењима". А док се правила не измене, не би требало допустити да се изврши избор управе дружине. Наставницима би требало препоручити да „се слажу и живе у пријатељству и да не буду попустљиви према грубим погрешкама својих ученика".[29]

Закључак

Подаци које смо изнели и догађаји који су се десили за кратко време професорског рада синђела Платона у Учитељској школи у Алексинцу сведоче о притисцима који су на њега вршени пре свега због његове партијске припадности и политичког

[27] Перуничић1978, 1617.
[28] Исто.
[29] Исто, 1618.

деловања, али и због бескомпромисности коју је показивао. Чињеница да ни колеге, нити изасланик министра просвете, који је у школи боравио, нису нашли никакву кривицу ни одговорност за оно што је управитељ Илић приписивао синђелу Платону, указује да је била реч о клеветама и покушајима његове дискредитације. Као што смо видели, инспектор Протић је предложио да се Илић, који је био у мандату заступника управитеља, смени јер није способан да ту дужност обавља, што се поклапа са оним што је и синђел Платон писао у својим дописима, док промену статуса, или кажњавање синђела Платона не помиње. Иако, школа није премештена као што је Протић предлагао, Илић је ипак био смењен и августа 1906. године премештен у Београд за професора гимназије. Иначе је у школи радио од 24. септембра 1876. године, као професор природних наука, а од 30. априла 1902. године као заступник управитеља.[30]

Синђел Платон је почетком 1906. године положио професорски испит са оценом „једногласно" из групе догматско-моралног богословља и писменим радом „Догматичке одредбе Тријенског Сабора". У ово време премештен је „по службеној потреби" у Мушку учитељску школу у Јагодини 1. фебруара 1906. године.[31] По свему судећи и овом премештају узрок је политички утицај његових противника, као што смо предходно навели. Већ у септембру 1906. године из Јагодине га премештају у Београд за професора „Реалке", где је и остао до краја своје професорске службе. Овај премештај уследио је после молбе упућне крајем јула 1906. године, којом је тражио премештај из Јагодине у Београд, у Богословију или неку од гимназија, образлажући захтев тегобама паланачког живота у коме се већ „гушио". За кратко време свог службовања у Јагодини постао је популаран код ученика као и у Алексинцу.[32]

Од најраније младости Св. Платон је показивао храброст и правдољубивост, долазећи у сукобе са разним инстанцама власти, како црквене јерархије којој је припадао, тако и државне и просветне власти у чијем је систему радио. Без обзира што су речене власти могле имати великог утицаја на његов живот и рад, он се није пред њима склањао, већ је храбро иступао и достојанствено се борио са сваким видом неправде и према себи и према другима. Кроз свој политички рад остајао је доследно на страни националних интереса, борећи се за Србе који су све до Великог рата били расути по разним државама. Јасно је да је био надахнуће генерацијама ученика којима је предавао, употребивши на добро, а не злоупотребивши своју професорску службу. Храбро и доследно учењу Православне цркве остао је уз своје стадо са којим и за које је и мученички пострадао.

Литература

Извори

Просветни гласник, II књига, 5. свеска, 1903.
Просветни гласник, I књига, 3. свеска, 1906.

[30] Јовановић, 148, и Шуњеварић 1991, 157.
[31] Просветни гласник1906, 107.
[32] Дурковић- Јакшић 1986, 50.

Књиге и чланци

Дурковић- Јакшић, Љубомир (1986): *Платон Јовановић Епископ бањалучки (1874-1941)*. Крагујевац: Издавачка установа Српске православне епархије шумадијске „Каленић“.

Игњић, Стеван (2001): *130 година образовања учитеља у Србији, Од прве учитељске школе у Србији до учитељског факултета у Београду.* Београд: Учитељски факултет Београд.

Јовановић, С. Јован (1921): *Споменица – педесетогодишњи преглед рада Прве Учитељске школе од 1871 до 1921. шк. године*. Ниш: Уметничка штампарија „Гутемберг“ Милана П. Стефановића.

Младеновић, Ж. (2021): „Настава и наставници психологије у Учитељској школи у Алексинцу од 1896. до 1941. године“. *Зборник радова са научног скупа: Алексинац и поморавље у прошлости*. 453-470.

Перуничић, Бранислав (1978): *Алексинац и околина*. Београд: Скупштина општине Алексинац.

Стевановић, Зоран (2024): *Манастир Свети Роман*. Алексинац: Центар за културу и уметност.

Шуњеварић, Звонимир (1991): *На изворишту учитељства 120 година учитељске школе и педагошке академије у Алексинцу.* Алексинац: Педагошка академија.

Интернет извори

https://www.bibliotekaaleksinac.rs/index.php/8-2019-02-13-21-10-57/56-1874-1941 (Приступљено: 10. 08. 2024.)

Željko Mladenović

ST. PLATON OF BANJA LUKA AS A TEACHER OF THE TEACHERS' SCHOOL IN ALEKSINAC - CONTRIBUTION TO HAGIOGRAPHY

The paper shows the events in which St. Platon Banjalučki participated in the period from October 31, 1903 to February 1, 1906, in which he served as a religious studies and Russian language tteacher at the Teacher's School in Aleksinac. The period in question, although short, was full of events that shed more light on his personality and public activity. First of all, the pressures exerted on him due to his party membership and political activity, but also because of the uncompromisingness he showed, were shown. The events from 1905, when his conflict with the school administrator Petar M. Ilić culminated and led to reactions from the Ministry of Education and Church Affairs.